

with the language-expressive means, directing the verbal expressiveness of the works to the aesthetic play of the author and the recipient. The musicality of works also simulates its specific structure (repetition, contrast), phonics, rhythm, semantics, outlines the emotional, sensory layer of «intellectual» information.

Key words: Avant-garde, Surrealism, intermediality, musicality, language experiment.

СВЕТЛАНА ПОДОПРИГОРА

г. Николаев

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ПИСЬМО З. БЕРЕЖАНА: ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛЕВЫЕ ВАРИАЦИИ

З. Бережан, экспериментируя с текстовыми стратегиями произведений, музыкально интонируя их, формирует сюрреалистические вариации экспериментального письма, что, подобно художественным попыткам И. Костецкого, апеллирует к языковым экспериментам авангардистов (в частности, футуристов), художественному опыту сюрреалистов (приемы автоматического письма, поток сознания). Как авангардист он пытается выйти за пределы имеющегося опыта, познать скрытые законы мироздания, разглядеть за языком «бездну реальности». В художественных текстах сборника «На окраинах ночи» Бережан согласовывает свое видение мира с культурно-выразительными средствами, направляя вербальную выразительность произведений на эстетическую игру автора и реципиента. Музыкальность произведений также моделирует их специфическую структуру (повторяемость, контрастность), фонику, ритм, семантику; определяет эмоциональный, чувственный пласт «интеллектуальной» информации.

Ключевые слова: авангардизм, сюрреализм, интермедальность, музыкальность, языковой эксперимент.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2018

УДК 821.161.2 Гурницька 1/7.08

ІННА РОДІОНОВА, ОКСАНА ШАПІРЕНКО

м. Николаїв

rodiof2015@gmail.com

ТОПОС МІСТА ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ МОТИВ І ПРОСТОРОВА КАТЕГОРІЯ У РОМАНІ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ «МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ»

У статті розглянуто топос міста в романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» в духовно-культурному вимірі. Проаналізовано мовностилістичний потенціал твору як елемент урбаністичного континууму тогочасного міста Лева.

Ключові слова: топос, урбаністика, культурний код, годоніми, агороніми, ороніми, діалектизми.

Дослідження топіки у сучасному літературознавстві представляє один із найбільш актуальних напрямів, оскільки дає можливість встановити морально-філософські проблеми, вічні теми та образи, емоційну настроєвість художніх творів, розмаїття зображально-виражальних засобів. Львів – одне з найпопулярніших міст в українській літературі – як у минулі століття, так і в сучасності.

Мета нашої розвідки – проаналізувати топос міста Львова як універсальний мотив і

просторову категорію у романі Наталії Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону».

Топос Львова досліджували Н. Анісімова [1], Т. Белімова [2] відповідно на матеріалі української поезії та прози кін. ХХ – поч. ХХІ ст., в яких окреслено принципові аспекти «львівського» поетичного тексту й сучасної прози, що репрезентують згадану літературну категорію. На матеріалі творів Наталії Гурницької, Юрія Винничука та Софії Андрухович,

було проведено дослідження Галини Левченко «Утопічний хронотоп «щасливої Австрії» в сучасному українському романі», в якому науковець показує, як у зазначених романах «підавстрійський період в історії Галичини набув значення своєрідного «золотого віку»: то був час, коли в тому краю панував мир, процвітала торгівля і ремесло, коли існувало правове визнання мешканців різних національностей, проте в ХХ столітті цей утопічний світ був зруйнований, а у сьогоднішні дні вважається нереальним, неіснуючим, який залишився лише в людській пам'яті й культурно-історичних записах».

Як стверджує Н. Анісімова, відкриття міста Львова як головного культурного топосу в українській літературі вдало започаткував Б.-І. Антонич у 30-ті роки ХХ ст. На сьогодні українських літераторів мало цікавить Львів ХХІ ст., замість цього вони описують європейське місто Лева з його старовинною архітектурою, котре ввібрало в себе історію перебування міста в межах двох імперій – австро-угорської та радянської. Виключенням не стала і Наталія Гурницька, адже місце основних подій у її романі – Львів часів Австро-Угорської монархії. До Н. Гурницької можна вповні застосувати висловлювання Марії Ревакович: «ностальгійно проростає коренями в австро-угорську минувшину» [4, 24], оскільки демонструє читачеві Львів середини ХІХ ст.

Сюжет для першого її роману був обраний не випадково: письменниця закохана у Львів ХІХ століття – час, який приваблює романтичною аурую та натхненними історіями про кохання. В романі детально описані звичаї львівського суспільства середини ХІХ століття, їхній побут, одяг, моральні якості, проведення свят і гостин, мова. В примітках Н. Гурницька називає сучасні назви історичних внутрішньоміських об'єктів (парк Герхта – парк ім. І. Франка), розповідає, де вони знаходились (Гицлівська гора навпроти теперішнього Краківського базару), іноді подає коротку інформацію (до середини ХІХ ст. на Гицилівській горі відбувалися страти злочинців). Письменниця вживає годоніми (вулиця Святої Анни, Сиктуська вулиця, вулиця Жидівська та ін.), агороніми (площа Фердинанда, площа Каструм, площа Святого Духа),

ороніми (Гицлівська гора – гора Страчення, Кортумова гора – гора над північними околицями міста, гора Вроновських, Пелчинська гора) та інші.

На мовному рівні твору відчутний польський вплив. У зверненні героїв один до одного використовуються форми: «пан» або «пані». Такі звертання вживають навіть до тих, хто молодший за віком або нижчий за статусом: «Я панну ніколи тут не бачила. Ви не належите до близької родини. Правда ж?» (Анеля до Анни). Замість звичного «Як її звати?» в романі виживається «Як називається?», що еквівалентне польському «Jak się (pani (pan)) nazywa?». Відповідь також наближена до польського варіанту: «Називається пані Зося». Часто зустрічається вигук «Матка Боска», що з польської перекладається як «Божа Матір». «Напевно, ти звикла до білої кави, а я сьогодні маю тут лише чорну». Біла кава в польській мові означає «кава з молоком». Для української мови це незвичне висловлювання.

У тексті твору вжито діалектизми: плебанія (західноукраїнське) – садиба священика, бюрко – письмовий стіл; застарілі слова: креденс – буфет для посуду; кацабайка – верхній жіночий одяг, обшитий хутром; респектована панна – незаміжня дівчина, яка постійно проживає у когось і має безкоштовне утримання з огляду на власні чи родинні заслуги; дезабільє – ранковий одяг епохи кринолінів; твіндек – азартна гра в карти, яка вимагає п'яти гравців. В романі згадуються такі свята, як день св. Сильвестра, що припадає на святкування Нового року; фестини – святкова забава, фестиваль (діал., заст.); літні контракти, що починалися з початку червня і збігалися з двома ярмарками, коли справи фінансові та господарські поєднувалися з розвагами і балами.

Суттєву роль для увиразнення мовлення відіграє синтаксична організація. В романі переважає вживання складних речень, оскільки йдеться про життя Львова ХІХ століття. Такий стиль надає оповіді неспішної, розміреної ходи, неквапливості. Експресивний синтаксис цілком відповідний для «історії забороненого кохання», бо вона супроводжується надзвичайною емоційною напругою,

душевним сум'яттям, переживаннями героїні, передати які доречніше за допомогою інтонаційно-сислового розчленування цілісного мовленнєвого масиву.

Ще з дитинства головної героїні встановлений тісний зв'язок з містом Лева. Після смерті тата матір з Анною та Андрієм перебралася до міста на вулицю Святої Анни (авторка допомагає читачу зорієнтуватися на місцевості, підказуючи, що це район церкви Святої Анни, в ХІХ ст. забудований переважно дерев'яними спорудами, в яких мешкали в основному українці). Малий і занедбаний будинок оточував великий сад, де дівчина проводила багато часу в дитинстві. Це був маленький та захищений світ, де героїня відчувала затишок і комфорт. «Звичне життя, простий побут і прогнозований завтрашній день – без значних потрясінь, карколомних подій і надзвичайних пригод» [3, 16]. Таке життя Анна бажає і в дорослому віці. Вона завжди прагнула спокійної буденності та щасливої сім'ї, де негаразди забуваються за повсякденними домашніми справами, а жінку кожен новий день робить щасливою вже одна думка про те, що рідні поруч, всі здорові й нічого не потребують. Переслідуючи таку мрію, Анна багато разів намагається розірвати стосунки з Адамом, адже боїться суспільного осуду, що може стати перешкодою для благополучного життя.

Дитиною Анна любила прогулянки з мамою передмістям Львова, їй тоді здавалося, «ніби поверхові кам'яниці впираються у самісіньке небо, консолі нагадують казкових створінь, а кам'яні леви та статуї на фасадах поводяться, як живі істоти: суворо дивляться на неї згори і, якщо вона чинитиме нечемно, спустяться до неї та сваритимуть за негречну поведінку» [3, 17]. У сприйнятті дівчинки ці старі архітектурні споруди були живими істотами, що мають свою власну долю та життя, але й певним «містичним чином пов'язані з життям та долею людей, котрі в них мешкають». Згодом вона зрозуміла, що ілюзію реального життя створює сонячне проміння, яке щогодини освітлює будинки по-іншому, і саме в цьому особлива краса і загадковість середньовічних будинків Львова. Доповнює цілісне сприйняття образу міс-

та його звучання. Цю думку можна підкреслити наступним фрагментом роману: «як гарна музика, кам'яниці львівського середмістя не можуть не подобатися» [4, 17]. Очевидно, письменниця за допомогою слухових образів «упластичнює» інші, більш абстрактні поняття, надає цілому текстові незвичайний яскравий колорит.

У заголовку присутнє слово «мелодія», сім частин роману названі як розділи музичного твору (увертюра, апасіонато, інтерлюдія, фортисимо, адажіо, кульмінація, каденція). Увертюра – (початок, інструментальний вступ до театральної вистави з музикою) вступ, експозиція. Апасіонато – пристрасне, натхнене виконання, яке визначає характер твору, фактично – зав'язка роману; саме в цій частині Анна втікає до Адама, розпочинає романтичні стосунки, переїздить до Львова. Інтерлюдія – невеликий музичний епізод, що зв'язує дві основні частини музичного твору або окремі варіації, коли Анна уживається в Львові, звикає до нового життя. Фортисимо – найвищий ступінь гучності, зав'язка набуває гострого і напруженого характеру, створює враження несподіванки й загадковості, коли героїня зустрічається з дружиною коханого чоловіка та ледь не видає своїх справжніх почуттів. Адажіо написано в повільному темпі та має характер роздуму, це частина, коли сестра Адама та Анеля здогадалися про зв'язок Анни з одруженим чоловіком. Кульмінація – вершина музичного розвитку та емоційного напруження музичного твору. Момент вирішального зіткнення характерів, перелому в розвитку сюжету: смерть Анелі зміна статусу Анни. Каденція – мелодичний або гармонічний зворот, що закінчує музичний твір, встановлюючи певну тональність. Після раптової смерті Адама Анна поринає в депресію та знаходить сили жити далі лише тоді, коли усвідомила свою відповідальність за дітей.

Окрім рубрикацій, музичні коди присутні й в ін. компонентах роману. Так, ще в дитинстві Анна вчилася грати на піаніно, мама примушували займатись щодня, проте сама вона покинула це заняття, тому й заздрить бездоганному виконанню Анелі. Натомість в героїні залишився гарний слух. Кохання для

неї в «літньому дощі, який вистукував свої мелодії по дахах та ринвах і під музику якого їй так гарно мріялося короткими теплими ночами». У Адама голос, «який годі забути: глибокий, спокійний, приємного тембру, аж хочеться слухати його, немов музику». Як видно, мелодія слів подібна до музики: часом меланхолійно-романтична, часом пристрасна.

Прикметною рисою Львова в романі є кава. Саме цим ароматом пройняті вулиці старовинного міста Лева. Він супроводжує Анну з дитинства і в її подальшому житті: «Вийшовши на кухню, заходила біля сніданку. Нарізала сир, хліб, знайшла на полиці каву, зняла з креденса млинок і мимоволі всміхнулася своїм спогадам. Подібний млинок для кави був у них вдома. Маленькою любила бавитися ним. Уявляла, що це маленький будиночок, у якому мешкають казкові істоти, а ще млинок дуже приємно пахнув кавою та кардамоном. Зараз вчувається саме цей запах». Ставши повноправною господинею в сім'ї Адама, Анна незчується, як починає фліртувати з іншими чоловіками, бо «ревності до кохання – це як заборона чи ймовірність втрати, – щось на кшталт кардамону до кави. Гостріший смак, п'яніший аромат, і коли звикаєш, важко зректися» [3].

Події роману Н. Гурницької датуються 1843–1851 роками і змальовані в ностальгічно-ідилічному, місцями реалістичному ключі. Як зауважила Олена Печорна у передмові до книги, «авторка майстерно описує життя

Львова середини XIX століття, коли нічого зайвого, а таки почуваєшся часткою тієї доби з усіма її звичаями та законами» [3, 6]. В соціально-історичному романі жінки-авторки часто прагнуть показати історичні події з урахуванням жіночого досвіду, вдаючись до реконструювання, політичних чи ідеологічних перипетій. В романі Н. Гурницької описується історична подія 1848 року, коли Європою прокотилася хвиля демократичних революцій під назвою «Весна народів», які зачепили Німеччину, Італію та інші європейські країни. Коли революція торкнулася Відня, містом Лева поширюються новини: «... про розрухи, які доправили там до кривавих вуличних боїв, про те, що князь Меттерніх в одязі жебрака мусив втікати з Відня до Англії і що тепер створюватиметься новий уряд...» [3, 255]. Ці бурхливі суспільні конфлікти переплітаються з життям Анни, увиразнюють ставлення до них насамперед з позиції гендерної ідентичності.

Отже, топос Львова в романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» проявляється як історичне тло, через мовно-стилістичні засоби, спогади головної героїні та певні культурні коди, тобто не так у географічній упізнаваності (хоч вона також присутня), як у духовно-культурному вимірі. Скоріш за все саме місто в художньому просторі роману таке ж невловне реально, проте присутнє атмосферно, як про це сигналізує назва твору.

Список використаних джерел

1. Анісімова Н. Дивне місто із іменем Левів чи Льва: топос європейського міста у модерній ліриці покоління 80-х років XX ст. // Актуальні проблеми слов'янської філології: лінгвістика та літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. Зарва]. Бердянськ : БДПУ, 2011. Вип. VI. Ч. 1. С. 195-207.
2. Белімова Т. Топос Львова у сучасній українській прозі // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. 2015. № 5. С. 3-6. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2015_5_3.
3. Гурницька Н. Мелодія кави в тональності кардамону: роман [передм. О. Печорної] // Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 400 с.
4. Ревакович М. Географія має значення // Критика. 2009. № 3-4. С. 23-27.

References

1. Anisimova N. Dyvne misto iz imenem Leviv chy L'va: topos yevropeys'koho mista u moderniy lirytsi pokolinnya 80-kh rokiv KHKH st. // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi: lnhvistyka ta literaturoznavstvo : [mizhvuz. zb. nauk. st. / hol. red. V. Zarva]. Berdyans'k : BDPU, 2011. Vyp. VI. Ch. 1. S. 195-207.
2. Belimova T. Topos L'vova u suchasniy ukrayins'kiy prozi // Literaturnyy protses: metodolohiya, imena, tendentsiyi. Filolohichni nauky. 2015. № 5. S. 3. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2015_5_3.
3. Hurnyts'ka N. Melodiya kavu v tonal'nosti kardamonu: roman [peredm. O. Pechornoyi] // Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvyillya», 2015. 400 s.
4. Revakovych M. Neohrafiya maye znachennya // Krytyka. 2009. № 3-4. S. 23-27.

INNA RODIONOVA, OKSANA SHAPIRENKO
Mykolaiv

**TOPOS OF THE CITY AS A UNIVERSAL MOTIVE
AND SPATIAL CATEGORY IN THE NOVEL OF NATALI GURNITSKY
"MELODY COFFEE IN THE CARDAMON TONALITY"**

In the article, the city topos in N. Gurnitskaya's novel "The melody of coffee in cardamom's tonality" in the spiritual and cultural dimension was considered. The stylistic potential of the work is analyzed as an element of the urban continuum of the city of Lviv.

Key words: topos, urbanistics, cultural code, godonimy, agoronimy, oronyms, dialectic.

ИННА РОДИОНОВА, ОКСАНА ШАПИРЕНКО
г. Николаев

**ТОПОС ГОРОДА КАК УНИВЕРСАЛЬНЫЙ МОТИВ
И ПРОСТРАНСТВЕННАЯ КАТЕГОРИЯ В РОМАНЕ НАТАЛЬИ ГУРНИЦКОЙ
«МЕЛОДИЯ КОФЕ В ТОНАЛЬНОСТИ КАРДАМОНА»**

В статье рассмотрен топос города в романе Н. Гурницкой «Мелодия кофе в тональности кардамона» в духовно-культурном измерении. Проанализирован стилистический потенциал произведения как элемент урбанистического континуума города Льва.

Ключевые слова: топос, урбанистика, культурный код, годонимы, агоронимы, оронимы, диалектизмы.

Стаття надійшла до редколегії 01.04.2018

УДК 821.161.2.09

ОКСАНА САВЕНКО

м. Житомир

brv1953@ukr.net

ВЕЛИКОДНІ ВІРШІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У статті на прикладі деяких віршів зі збірки «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди розкрито художнє осмислення поетом однієї з головних подій в історії християнства – Воскресіння Христового. Автор вдається до біблійних цитат, алюзій, ремінісценцій, трансформуючи великодній сюжет у новаторські образи та мотиви, притаманні його творчій манері. Звернувшись до великодньої тематики, Сковорода виявив свою прихильність до літературних традицій, які склалися на той час в українському письменстві.

Ключові слова: Воскресіння Христове, художньо-літературна трансформація, цитата, алюзія, ремінісценція, алегорія, символ.

Донедавна у наукових студіях про поезію Григорія Сковороди (1722–1794) домінував розгляд його філософських та соціально-побутових віршів. З ідеологічних міркувань замовчувалося, з яких «зерен» постав «Сад божественних пісень», у дусі атеїстичного світогляду підносилася думка про негативне ставлення Сковороди до Біблії. Дослідники творчої спадщини філософа і поета останнім часом неспростовно довели специфіку його «барокового богомислення» [5], та й сам Сковорода у повній назві віршової збірки, створеної протягом 1757 – 1785 років, однознач-

но вказував на джерело своїх віршів: «Сад божественных пѣсней, прозябшій из зерн Священнаго Писанія». Крім «пісень» світського характеру, яких тут не так і багато, у ній розміщено вірші, приурочені Різдву та Великодню, що було традиційним для української поезії XVII–XVIII ст. Особливе місце займає тут великодня тема, яка і буде розглянута у цій статті, щоб повніше представити багатогранність поетичних творів Григорія Сковороди.

Воскресінню Христовому присвячена «Пісня 7-а», на що вказує й епіграф – цитата з